

Tlumočnické služby pro sluchově postižené a tlumočení v trestním právu

Barbora Hrdová Kolíbalová*

Tlumočnické služby pro sluchově postižené

Tlumočení je **zprostředkování komunikace mezi dvěma jazyky**, je to operativní přenos informací mezi partnery komunikace z jednoho jazykového kódu do druhého.

Tlumočnický vytváří takzvaný komunikační most mezi dvěma stranami, které tvoří slyšící a sluchově postižený. Tlumočnický má povinnost převést celý obsah sdělení z mluveného jazyka do znakového a naopak. Tlumočnický nesmí žádné informace přidávat či vynechávat, nesmí sdělení zjednodušovat. Tlumočnický musí zaujímat vhodné postavení, aby sluchově postižený mohl plnohodnotně sledovat tlumočení a zároveň doplňovat sledování tlumočení odezíráním u toho, kdo na něj mluví. Nejvhodnějším postavením při této komunikaci je tzv. trojúhelník. Tlumočnický stojí vedle slyšícího, naproti nim stojí sluchově postižený. Ne vždy se podaří zaujmout při vzájemné komunikaci toto postavení, tlumočnický však musí udělat vše pro to, aby komunikace v tomto rozestavení byla vedena.

Tlumočnický jsou vázáni Etickým kodexem.¹

Existuje několik druhů a typů tlumočení. **Konsekutivní tlumočení**, kdy se jedná o tlumočení, kdy tlumočnický předává informace po částech. Bud počká, až dotčený domluví, a poté přeloží, nebo tlumočí po částech. Dále je zde **tlumočení simultánní**, kdy se jedná o tlumočení, kdy tlumočnický překládá zároveň s osobou, která mluví a je pouze pár slov pozadu. Jedná se o velmi náročný způsob tlumočení, ale také nejčastěji používaný. Mezi další specifické kategorie tlumočení můžeme zařadit **soudní tlumočení, komunitní tlumočení, tlu-**

močení ve znakovém jazyce, tlumočení pro nevidomé a hluchoslepé.

V oblasti trestního práva se nám nabízí **soudní tlumočení**, které je velmi náročné. Tlumočnický tvoří specifickou kategorii tlumočnický, která je definována zákonem o znalcích a tlumočnických², a kteří jsou zapsáni v seznamu tlumočnický které vedou v České republice jednotlivé krajské soudy, městský soud Praha a rovněž na centrále Ministerstva spravedlnosti.

Pokud jedna ze stran prohlásí, že není schopna plnohodnotně komunikovat v českém jazyce, má právo požádat o tlumočnický. Mimoto, je právo na tlumočnický ústavně zakotveno v LZPS³: *Kdo prohlásí, že neovládá jazyk, jímž se vede jednání má právo na tlumočnický.* Soudní tlumočnický může využívat tlumočení konsektivního nebo simultánního.⁴

Pokud je účastníkem procesu sluchově postižený, přibere nebo kontaktuje tlumočnický do znakového jazyka soud. Sám soudce vybere takového tlumočnický ze seznamu soudních znalců a tlumočnický, který je k dispozici na stránkách Ministerstva spravedlnosti či v komoře soudních tlumočnický, stejně tak může soudce vybrat tlumočnický na základě vlastní zkušenosti nebo na základě doporučení jiného soudce. Tlumočnický si však může objednat i klient sám, popřípadě jeho právník.

Tlumočnický je zasláno předvolání, které může odmítnout jen ze závažných důvodů. Sluchově postiženému je zasláno předvolání také a v něm je uveden tlumočnický který bude tlumočit, sluchově postižený má tak právo odmítnout přiděleného tlumočnický. „*Neznalost*

² Zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnických, ve znění pozdějších předpisů.

³ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., o Listině základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů

⁴ Srovnej ČENKOVÁ, I., Úvod do teorie tlumočení. Praha: ČKTZJ, 2008, ISBN 978-80.87218-09-9.

* Mgr. Et. Mgr. BcA. Barbora Hrdová Kolíbalová, externí pracovník Střediska Teiresias, Masarykova univerzita, Brno.

¹ Dostupný na <http://www.cktjz.com/index.php?page=kodex> [citováno dne 17.2.2010].

soudců v této oblasti však často zapřičiňuje, že výměnu tlumočnicka zamítnou, aniž by znali okolnosti, proč sluchově postižený klient chce přiděleného tlumočnicka odmítnout.“⁵

Domnívám se, že důvodem může být nedostatek tlumočnicků do znakového jazyka, které si je soudce vědom. Zároveň soudce může takto rozhodnout z důvodu případných průtahů soudního řízení.

Před zahájením tlumočení má tlumočnicko právo nahlédnout do spisu a připravit se tak na tlumočení. „V praxi však toto právo není tlumočnickovi soudcem přiznáno.“⁶

Jsem přesvědčena, že tlumočnicko, jestliže je mu toto postavení přiznáno, má možnost do spisu nahlédnout. Je pochopitelné, že soudce toto právo odmítne, pokud této možnosti chce tlumočnicko využít až při zahájení soudního jednání.

Tlumočnicko je povinen složit slib, který podepíše. Je také povinen vést tlumočnický deník, kde je zapsán tlumočnický úkon a tlumočnickou doložku ve které uvádí, kdo jej jmenoval tlumočnickem a kdy a v jakém jazyce má oprávnění překládat.⁷

Veškeré právní předpisy, které se týkají tlumočnicků u soudů, se plně vztahují na tlumočnicky znakového jazyka a z tohoto důvodu je tlumočení v soudním řízení zaštitěno velkou mírou zodpovědnosti.

Příkladem může být § 347 Trestního zákoníku⁸, kde je uvedeno křivé tlumočení.

(1) *Kdo jako tlumočnicko nesprávně, hrubě zkresleně nebo neúplně tlumočí nebo písemně překládá v řízení před orgánem veřejné moci nebo v souvislosti s takovým řízením skutečnosti nebo okolnosti, které mají podstatný význam pro rozhodnutí orgánu veřejné moci, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo zákazem činnosti.*

(2) *Kdo jako tlumočnicko před soudem nebo před mezinárodním soudním orgánem, státním zástupcem nebo před policejním orgánem, který koná přípravné řízení podle trestního řádu, anebo před vyšetřovací komisí Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky nesprávně, hrubě zkresleně nebo neúplně tlumočí nebo písemně překládá, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta nebo zákazem činnosti.*

(3) *Odnětím svobody na dvě léta až deset let bude pachatel potrestán,*

a) způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 značnou škodu, nebo

b) páchá-li takový čin v úmyslu jiného vážně poškodit v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy nebo způsobit mu jinou vážnou újmu.

Toto tlumočení je náročné především požadavkem na znalost právních předpisů, které se týkají výkonu práce v této oblasti. Jedná se například o předpisy: zákon č. 155/1998 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob, ve znění zákona č. 384/2008 Sb., (v úplném znění vyhlášen pod č. 423/2008 Sb.), ústavní zákon č. 2/1993 Sb., o Listině základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se mění některá ustanovení zákona o sociálních službách a zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnických, ve znění pozdějších předpisů.

Dodržování etického kodexu, dochvilnost, příprava, nestrannost, diskretnost a především mlčenlivost. Pochopitelně, že v praxi se vyskytují situace, kdy většina z těchto zásad je porušena, je nutné ale dodat, že jsou tlumočnicko, kteří jsou ve své práci skutečně profesionální a tyto zásady striktně dodržují.

Správná komunikace se sluchově postiženým

Pro lepší komunikaci je dobré splnit několik následujících bodů:

- Tlumočnicko musí zodpovědně uvážit, zda je schopen tlumočit takovou situaci, měl by být oporou soudním úředníkům a měl by poskytovat rady v oblasti komunikace se sluchově postiženým.
- Udržuje nekonfliktní a kolegiální atmosféru.
- Měl by vždy akceptovat přání sluchově postiženého klienta na výměnu tlumočnicka a měl by situaci umět vysvětlit soudu.
- Tlumočnicko by měl rovněž soudu navrhnout přizvání dalšího tlumočnicka, například v případě, že dojde ke sporu o adekvátnost provedeného tlumočení, soudního jednání se účastní více sluchově postižených klientů, kteří mají odlišné komunikační preference a také v případě, pokud bude známo, že soudní jednání bude delší než dvě hodiny.
- Tlumočnicko má právo nahlížet do spisu, aby se mohl na soudní jednání dobře připravit. Měl by požádat o možnost setkání s právním zástupcem sluchově postiženého.
- Sluchově postižený by měl tlumočnicka dle svého názoru znát.
- Měl by mít možnost si tlumočnicka sám vybrat a ne, že mu bude přidělen. Osobně bych si vybrala tlumočnicka, o němž nebudu mít pochybnosti o jeho profesionalitě a o němž budu vědět, že je ochoten používat znakovou češtinu a ne znakový jazyk apod. Domnívám, že v takovéto stresové situaci hrají velkou roli osobní sympatie klienta a tlumoč-

⁵ Tamtéž.

⁶ Tamtéž.

⁷ K výše uvedenému srovnej např. KRONUSOVÁ, M., Možnosti poskytování tlumočnických služeb pro neslyšící. Praha: ČKTZJ, 2008, s. 79- 95 ISBN 978-80-87218-12-9.

⁸ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, dále jen TZ.

níka. Tlumočník je vázán etickým kodexem, proto by nemělo dojít k porušení zásady nepodjatosti.

- Tlumočník je dále povinen zajistit prostorové uspořádání v soudní síni tak, aby mohl pohodlně tlumočit a zároveň jednání nebylo jeho tlumočením rušeno.⁹

Zprostředkovatelé tlumočnicků

a) Pečovatelské služby patří mezi zprostředkovatele tlumočnicků pro sluchově postižené. Tlumočníci jsou registrováni, stejně tak i klienti. V některých případech se musí tlumočník prokázat průkazem soudního tlumočnicka nebo nějakým potvrzením, které dokazuje, že vykonává toto povolání. Jelikož forma pečovatelské služby nebyla původně koncipována pro takovýto druh služeb jako je tlumočení do znakového jazyka, provádí tuto službu mnoho problémů, především se jedná o administrativní papírování, vyplňování různých dotazníků v českém jazyce, u kterých mají někteří sluchově postižení problém jej právě bez tlumočnicka vyplnit, dále může tlumočník tlumočit jen těm sluchově postiženým, kteří mají potvrzení od okresního úřadu o bezplatném poskytování tlumočení. Přestože je v jednom městě třeba více poskytovatelů pečovatelské služby musí sluchově postižený žádat pouze v místě trvalého bydliště. Velice často se sama setkávám s problémy, které by se daly řešit telefonicky za pomoci tlumočnicka, ale úředník není ochoten po telefonu komunikovat, a je poté velkou časovou ztrátou jít na úřad osobně i s tlumočnickem.

Nikde není definováno od jakého věku si může sluchově postižený požádat o služby tlumočnicka. Jak to potom v praxi funguje, když o tlumočnicka pro nezletilé dítě žádá rodič a ne dítě jako držitel průkazu ZTP, který je podmínkou této žádosti. Opět se můžeme setkat se benevolencí úředníka.

V případě telefonického hovoru do banky potřebuji transliterátora znakové češtiny.¹⁰ Osobě na druhém konci telefonu nerozumím, nevidím ji, tím pádem nemohu odezírat. Banka však odmítnutím tohoto způsobu telefonické komunikace, kdy operátor musí počkat, než mi někdo předříká, co operátor říkal, chrání klienta a zákon KS¹¹ ji nezajímá. Jak mi bylo sděleno v bance vedoucím pobočky, nemůžu proti takovému jednání nic namítat a jsem odkázána na osobní přístup daného operátora při telefonickém hovoru, zda se se mnou za přítomnosti tlumočnicka či transliterátora do znakové češtiny bude bavit nebo ne, a to i přesto, že znám veške-

rá přístupová hesla. Stejný přístup volí i jiné instituce. Problémem u pečovatelské služby může být i to, že tlumočení je poskytováno jen v pracovní dny.

b) Centrum zprostředkování tlumočnicků pro neslyšící. Toto centrum bylo zřízeno v roce 2002 Asociací organizací neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel. Tlumočnické služby Centra jsou dotovány např. sponzorskými dary, granty a příjmy ze sbírky Ruce vzhůru. Tyto služby jsou klientům poskytovány bezplatně. Kontaktování centra je možné z jakéhokoli místa v ČR, pomocí SMS, faxu, emailu atd. centrum na základě objednávky domluví tlumočnicka v daném místě, kde bude tlumočení probíhat, z tlumočnicků, kteří jsou v tom daném místě k dispozici a to podle toho o jakou situaci se jedná či o jaký typ tlumočení se bude jednat. Tlumočení při soudních řízeních, ve školách, ve správním řízení či na policii může být zprostředkováno centrem, ale službu tohoto tlumočnicka musí uhradit druhá strana.

Tlumočnický v takovém centru musí být zaregistrován a mít požadované doklady a absolvovat soubor testů.

c) Organizace neslyšících. Existuje spousta organizací, většina z nich až na výjimky zaměstnává tlumočnicka do znakového jazyka. Pokud není tlumočník zaměstnán, organizace jej zprostředkuje a uzavře s ním dohodu o provedení práce. Pracuje-li pravidelně, je s ním uzavřena dohoda o pracovní činnosti. Tlumočníci v organizacích většinou nepracují v běžném pracovním poměru. Jejich pracovní doba je určena individuálně.

d) Provozovatelé televizních stanic. Tlumočení v televizních stanicích nepatří mezi obvyklé tlumočení. Mezi televize, které poskytují překlad do znakového jazyka v některých svých pořadech je Česká televize. Kontaktování tlumočnicka pro toto tlumočení je zcela ve výkonu produkce.

Mezi **zaměstnavatele tlumočnicků** patří především **školy**.

Na základních a středních školách pro sluchově postižené bývá většinou tlumočnickem sám pedagog. tzn., že se jedná o speciálního pedagoga se znalostí znakového jazyka. Případně, že škola zaměstnává pedagoga, který neovládá znakový jazyk je přítomen tlumočník.

Mezi vysoké školy, které zajišťují tlumočení patří Janáčkova akademie múzických umění, obor Výchovná dramatika pro neslyšící, která zaměstnává tlumočnicka na plný úvazek, který tlumočí především teoretické předměty. V předmětech jako akrobacie a pohybové divadlo vyučující obvykle znakový jazyk ovládají.

Filosofická fakulta Univerzity Karlovy uzavírá s tlumočnickem běžnou pracovní smlouvu na dobu určitou. Tlumočeny jsou všechny hodiny a tlumočení je velmi náročné, protože je třeba znát velké množství terminologických výrazů, oproti tomu nejsou vyžadovány žádné znalosti, krom vysokoškolského vzdělání.

V neposlední řadě se dostáváme k žákům integrovaných škol. I já jsem byla integrována a tlumočnicka jsem

⁹ Srovnej ČERVINKOVÁ HOUŠKOVÁ, K. Specifika tlumočení pro neslyšící. Praha: ČKTZJ, 2008. ISBN 978-80-87218-33-4.

¹⁰ Transliterátor je tlumočník, jenž artikuluje, co je říkáno a osoba sluchově postižená odezírá.

¹¹ Zákon č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob, dále jen KS.

za celé studium nepotřebovala. Jsou však sluchově postižení, kteří i přesto, že se účastní procesu integrace, tlumočení do znakového jazyka potřebují. Většinou se této úlohy zhostí osobní asistent, který sluchově postiženému žákovi pomáhá při zvládnutí problému ve školním prostředí a pomáhá rovněž s výukou, není však v roli tlumočnicka. Osobní asistenti jsou i ve školách pro sluchově postižené.¹²

Podle zákona KS mají žáci nárok na tlumočení během výuky. Tlumočení na vysokých školách Masarykovy univerzity zajišťuje středisko Teiresias¹³.

Středisko Teiresias je v prvé řadě orgánem sloužícím *akademické obci Masarykovy univerzity* a v širším měřítku této obci vůbec, nikoli handicapovaným studentům osobně. Středisko Teiresias je přítomno od samého počátku studia sluchově postiženého. Na přijímací zkoušce je přítomen tlumočnický a studenti mají dle směrnice¹⁴, která doplňuje studijní řád delší čas na vyplnění Testu studijních předpokladů, který je přeložen do znakového jazyka. V průběhu studia jim poté Středisko zajišťuje nejen tlumočnické služby do znakového jazyka, ale v případě potřeby i zapisovatele, který je vhodný hlavně na přednáškách, protože sluchově postižený má i materiál v písemné formě. Středisko má vlastní **výukové centrum**, kde nahrazuje nebo doplňuje výuku případnou individuální výukou. Vzhledem k tomu, že pro zdravotně postižené platí směrnice doplňující studijní řád a mají speciální podmínky studia, přizpůsobené jejich handicapu má Středisko své vlastní studijní oddělení, které řeší problémy handicapovaných studentů na všech fakultách Masarykovy univerzity a poskytuje jim poradenství v otázkách jejich studia. **Studijní oddělení** na Středisku poskytuje své *poradenství středoškolským studentům*, kteří mají zájem studovat na některé s fakult, má vlastní knihovnu a především vlastní vydavatelství hmatových knih pro zrakově postižené, které je jediné v České republice. Samozřejmostí je tlumočnické centrum znakového jazyka a dispečink osobní asistence. Středisko dále poskytuje *organizační zajištění zkoušek, registrace, zápisu, studentské úřední dokumentace, tisku. Poradenské a organizační zajištění individuálního studijního plánu a speciální výuky*, možnost využití speciální studovny s knihovnou a tiskárnou, *kurzy informačních technologií* se zaměřením na konkrétní handicap a konkrétní typ odborné práce, *zápůjčky hardwaru a softwaru* pro konkrétní typ odborné práce s handicapem, *nácvik prostorové orientace zrakově postižených, dispečink digitalizačních a tiskových služeb*. Někteří sluchově postižení využívají služeb Střediska jen čas-

tečně, někteří plně a někteří jeho pomoc potřebují jen ve výjimečných případech, případně vůbec. Středisko Teiresias hraje při vysokoškolském vzdělávání sluchově postižených velkou roli. Nebýt této instituce a ochoty pracovníků pomoci sluchově postiženým, nemohla by většina současných sluchově postižených vysokoškolských studentů studovat, popřípadě studovat plnohodnotně.

Specifika tlumočení pojmů trestního práva do znakového jazyka

Na tlumočnické služby, který zajišťuje tlumočnické služby lidem se sluchovým postižením jsou kladeny velké nároky. Kromě jazykových kompetencí, je nutné, aby tlumočnický měl i řadu dalších vlastností, které jsou nezbytné pro proces tlumočení.

Velmi důležitý je v procesu tlumočení etický kodex, který by měl být pro tlumočnické samozřejmostí. Dále se jedná se například o schopnost empatie, profesionální přístup nebo o respekt vůči osobnosti sluchově postiženého. Vhodné je, aby tlumočnický měl základní znalosti o kultuře sluchově postižených. Výhodou je znalost samotného neslyšícího a jeho preference komunikačního systému, zda ke komunikaci volí znakovou češtinu, znakový jazyk, případně jinou formu dorozumívání.

V případě tlumočení se na straně některých tlumočnicků může vyskytnout několik chyb jako například, že tlumočnický sám zasahuje do tlumočené situace, nerespektuje klienta, tlumočí ve třetí osobě a provádí úkony za neslyšícího klienta. Důraz je kladen také na profil tlumočnický, vyžaduje se oblečení spíše tmavších barev, žádné výrazné šperky a výstřednosti. V praxi však toto není dodržováno a tak se může stát, že k soudnímu jednání přijde tlumočnický nevhodně oblečen. Mezi další prohřešky tlumočnický do znakového jazyka patří ignorace dotazů sluchově postiženého klienta. Mezi velmi časté chyby patří pozdní příchod. S těmito chybami se však u soudních tlumočnicků setkáváme ojediněle.

Na druhou stranu ani sluchově postižení se nevyvarují chyb, často se stává, že sluchově postižený přenáší svoji odpovědnost na tlumočnický, vyžaduje po něm informace nad rámec jeho kompetencí či mluví k slyšícímu ve třetí osobě, velmi často se stává, že sluchově postižený nechá za sebe jednat samotného tlumočnický a poté není ochoten nést následky rozhodnutí, které jeho jménem tlumočnický udělá. Taková situace nastane, pokud tlumočnický nerespektuje etický kodex a za sluchově postiženého jedná. Sluchově postižení však často po tlumočnických žádají, aby za ně ve vypjatých situacích činili rozhodnutí.

Rovněž slyšící účastník takové komunikace může vykazovat chyby v této specifické komunikaci, v tomto případě se jedná především o mluvení ve třetí osobě,

¹² Vyše uvedené srovnej např. s KRONUSOVÁ, M. Možnosti poskytování tlumočnických služeb pro neslyšící. Praha: ČK-TZJ, 2008, s. 9 – 64 ISBN 978-80-87218-12-9.

¹³ Blíže k této instituci na www.teiresias.muni.cz [citováno dne 10. 1. 2010].

¹⁴ Směrnice rektora č. 4/03 o studiu osob se specifickými nároky.

slyšící klient mluví ke tlumočnickovi a sluchově postiženého ignoruje. Samozřejmě, že se velmi často můžeme setkat s nerespektováním důsledků a specifík sluchového postižení.¹⁵

Tlumočení v trestním právu je náročné pro všechny zúčastněné. Po tlumočnickovi jsou žádány odborné kompetence v oboru, po sluchově postiženém orientace v obsahu a také má vliv případný stres. Pro třetí osobu je situace náročná v případě, že se neorientuje v problematice sluchově postižených. Tlumočnick by měl mít předem k dispozici informace a alespoň základní materií toho, o čem se bude mluvit, aby se mohl na tlumočnickou přípravu.

Kvalitní tlumočnick zvaží „zakázku“ a svoje kompetence. Pokud dojde k závěru, že nemůže podat kvalitní tlumočnický výkon, měl by tlumočení odmítnout. Pokud tlumočení přijme, musí nést následky. Je chyba tlumočnicka pokud nezná znakovou zásobu a terminologii specifickou pro daný obor.

Trestní právo je velmi specifické odvětví a laický tlumočnick by nemusel tento úkol plnohodnotně zvládnout. Spousta termínů využívána v trestním právu, nebo v právu vůbec má vysokou nestabilitu používaných znaků. K tomu, aby k danému termínu byl přiřazen znak je nutné, aby tlumočnick měl alespoň základní přehled. Tento problém jsem při svém studiu vyřešila tím, že jsem požádala Středisko Teiresias, aby mi po celou dobu pěti let nechal jednu stejnou tlumočnicku slečnu Mgr. Ivanu Kupčikovou, DiS. Středisko mi vyšlo vstříc, což mi velmi pomohlo, neboť to není samozřejmostí. Není samozřejmostí, aby tlumočnick tlumočil déle, než dvacet minut (pokud se jedná o delší tlumočení), protože se jedná o velmi náročnou profesi.

Za těch pět let se stala tlumočnice součástí mého studia a mohly jsme tak spolu vytvořit znaky pro termíny, u kterých zatím znaky chybějí. Dochází tak i k obohacení tlumočnicka o termíny, které se v laické veřejnosti nepoužívají. Vytváří se tím jakýsi slovník znaků pro daný obor. Společně jsme si vytvořily takovýto pojmový slovník terminologie specifické pro trestní právo.

Postup zavádění nových termínů do znakového jazyka by měl probíhat následně: Tlumočnick, který přijme tlumočení, se na svůj výstup musí předem připravit. Příprava znamená prostudování podkladů a případné vyhledání související problematiky. Následuje aktivizační slovní zásoby v obou jazycích. Pokud tlumočnick během přípravy narazí na slovo, ke kterému nezná znak, nabízí se několik možností. Buď požádat kolegy tlumočnicky ze stejného oboru, zda znak neznají, pokud jej neznají, nabízí se možnost obrátit se na rodilé mluvčí

znakového jazyka, pokud ani tam neuspěje, měl by se tlumočnick obrátit na konkrétního odběratele jeho služeb, tj. sluchově postiženého, kterému tlumočí.

Stává se, že sluchově postižený sám neví, co termín znamená. Tlumočnick může v konkrétní situaci přímo v tlumočení pojem „vysvětlit opisem“. Znamená to, že předá obsah sdělení. Sluchově postižený následně navrhne znak. Při pravidelném tlumočení jako je např. trestní právo, dojde k vytvoření nové znakové zásoby, který zná konkrétní student a tlumočnick. Dále se znaková zásoba vyvíjí běžným způsobem, znaky jsou buď užívány a postupně se šíří nebo jsou nahrazované za jiné vhodnější.

Jsem velkým zastáncem, aby tlumočnicki na vysokých školách tlumočily předměty či obory, kterým rozumějí. Není možné tlumočit něco, čemu tlumočnick nerozumí, potom není schopen informaci předat dál. Například matematika se na vysoké škole tlumočí špatně, pokud ji tlumočnick sám nerozumí. Není však možno po tlumočnických žádat, aby měli rozsáhlé znalosti z medicíny, práv, psychologie či informatiky. Je však možné přiřazovat, případně si vybírat z tlumočnicků, kteří se tlumočení v dané oblasti věnují.

Například pojem analogie. Jeho překlad by mohl ve znacích znít jako nejbližší právní norma. Další možností, která s nabízí je zakrytí mezery v zákoně. K tomu, aby se mohl takový znak vytvořit, je nutné, aby sluchově postižený pojem znal a měl by jej znát i tlumočnick. Vzájemně se pak mohou dohodnout jaký znak k pojmu přiřadí a následně jej budou používat. Pokud se tlumočnicki střídají, musí sluchově postižený každému nejen vysvětlovat význam pojmu, ale i znak, který si s předchozím tlumočnickem domluvil. Prstová abeceda je trestním právu nevhodná, protože je zdlouhavá a specifických pojmů příznačných pro trestní právo je příliš mnoho a nelze je v žádném případě nahrazovat jinými slovy. Má to za následek, že student je o tyto specifické termíny ochuzen a na jeho vzdělání to má velký vliv a to nemluvě u zkoušky. Setkala jsem se spousty tlumočnicků, kteří nahrazovali slovo, pro které není znak, jiným podobným slovem, případně neznámé slovo vysvětlili. To je fatální chyba, které by se měl tlumočnick vyvarovat, protože následky nese vždy ten, komu je tlumočeno.

Prstová abeceda vychází z českého jazyka. Ne všichni sluchově postižení ovládají český jazyk natolik, aby rozuměli významu pojmu sděleného pomocí prstové abecedy.

Znakový jazyk je specifický a má své gramatické pravidla. Nepoužívá tedy příliš přídavných jmen, či nepoužívá skloňování a časování. Slovosled je odlišný od českého jazyka. Pro mě je tlumočení trestního práva a práva vůbec ve znakovém jazyce nepřijatelné. Nejen proto, že mým mateřským jazykem je český jazyk, ale také proto, že tato profese vyžaduje znalost českého jazyka.

¹⁵ K výše uvedenému srovnej např. HORÁKOVÁ, R. Problematika poskytování tlumočnických služeb jedincům se sluchovým postižením, In MUHLPACHR, P. Dilemata speciální pedagogiky. Brno: MSD spol. s.r.o., 2007. ISBN 978-80-7392-012-8.

Znakovaná čeština znamená přiřadit znak ke slovu a artikulovat tak, jak je mluveno v českém jazyce. Je potom náročné přiřadit znaky ke slovům, které jsou různé, ale mají jeden znak. Jako slova: důležitý, významný, cenný. Všechny tři slova mají jeden stejný znak. Odlišení potom může spočívat v odezírání, ale není to záruka pochopení obsahu. Stejně tak znak, symbol. Opět na tyto dvě slova existuje jeden totožný znak. Obor, skupina. Skupinou není myšleno totéž, co oborem. Jak potom odlišit, je-li opět stejný znak? Zde je potřeba využívat orálních komponentů znakového jazyka, artikulace v českém jazyce. Neznamena to však, že je znakový jazyk chudý. Je jen odlišný. Existují znaky, pro které naopak nemá český jazyk výraz a přesto tyto znaky mohou vyjadřovat sdělení.

Znakový jazyk byl v minulosti značně opomíjen. Vyžadovala se orální metoda a znakový jazyk nebyl při vzdělávání využíván. Znakový jazyk byl prvně uznán za plnohodnotný jazyk v zákoně č. 155/1993 o *Znakové řeči*, vzhledem k matoucímu pojmu „řeč“, byl novelizován zákonem č. 384/2008 Sb., *zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob*, kde byl pojem „řeč“ nahrazen mnohem výstižnějším pojmem „jazyk“. Znakový jazyk se neustále vyvíjí. Dříve sluchově postižení byli vzděláváni v ústavech, segregováni od intaktní společnosti. Dnes je možnost integrace, lepší kompenzační pomůcky a jiný přístup pedagogů v primárním a sekundárním vzdělávání. Studovat na vysoké škole dále umožňují některé vysoké školy, které mají v zaměstnaneckém poměru tlumočnicka (obor Čeština v komunikaci neslyšících na Karlově univerzitě), či jsou speciálně pro sluchově postižené určeny, jako obor Výchovná dramatika neslyšících na Janáčkově akademii múzických umění. Tyto obory jsou určeny primárně sluchově postiženým. Na Masarykově univerzitě umožňuje studentům se sluchovým postižením plnohodnotně studovat Středisko Teiresias, které jim poskytuje své služby. Někteří sluchově postižení této možnosti využívají a někteří naopak služeb Střediska nevyužívají či nepotřebují a studují bez jeho pomoci. Sluchově postižení tak mohou studovat téměř jakýkoli obor a jsou integrováni.

Veškeré tyto možnosti byly sluchově postiženým nabídnuty nedávno. Středisko Teiresias existuje od roku 2000, původně bylo zaměřené na nevidomé studenty, od r. 2003 je zaměřené rovněž na sluchově postižené studenty a postupně docházelo k rozšiřování služeb i pro tělesně postižené studenty, studenty se specifickými poruchami učení a pro studenty s psychickými potížemi.

Znakový jazyk nebyl využíván při vysokoškolském studiu, a proto znaky chybí, protože dosud nebyly třeba.

Každý obor má svou terminologii. A pro každý obor je potřeba chybějící znaky doplnit a ustálit. Bádáním v této oblasti se zabývá řada odborníků jako prof. PhDr. Alena Macurová CSc., Mgr. Petr Vysuček. Mgr. Nad'a Dingová předsedkyně komory tlumočnicků znakového jazyka se snaží o zkvalitnění tlumočnických služeb pro osoby se sluchovým postižením a rozvoj profese tlumočnicka znakového jazyka. I samotní studenti spolu s tlumočnickými přispívají vytvářením slovníku znaků specifických pro obor, který studují a vytvářejí tak odkaz pro další sluchově postižené studenty a jejich tlumočnický.

Anotace

Článek pojednává o tlumočnických službách pro osoby sluchově postižené, vysvětluje pojem tlumočení a podává výčet jeho druhů. V článku jsou rovněž zmíněny body pro správnou komunikaci s osobou sluchově postiženou. Nabízí také informace o zprostředkovatelských tlumočnických službách a základní informace o Středisku Teiresias, které patří mezi poskytovatele tlumočnických služeb pro studenty MU. Článek se věnuje i specifickým tlumočením práva, zamýšlí se nad otázkou, zda je znakový jazyk vhodný k tlumočením práva a využívá osobních zkušeností autorky získaných během studia na právnické fakultě.

Summary

The article discusses the topic of the interpretation services for individuals with hearing impairment, explains the concept of the interpretation as such and defines various types of this service. The article also outlines the main strategies for the communication with a person with hearing impairment. Also offers information about various centers that offer interpreting services. The article gives the basic information about Teiresias Centre, which is the provider of interpretation services for students at MU. The article deals with specifics of interpreting in the context of the criminal law. Furthermore focuses on the question whether the sign language is suitable for the interpretation of terms specific for the law. The article is based on the experience that the author acquired during her studies at the Faculty of Law.